

ontzaglijk welke om van Chris- en niet ge- enden God des levens, en zal men ept wordt, eraan ge- kamer nog lat zoo ge- rigens mee- ereld gang- erd niets te- set gewoon

rd wierden d! de ouders zien, in en; wie de ere positie, oefenen op zeggen, er urlijk is het oeping van e spreken, en zooveel jzen en te arheid, die raak groeit d, en weet praten dan e gevolg is, der.

de Vrije jongelin- staan van vroomheid, iht te waar- eheid mogen hooren en te kunnen

een open- seiteit had " ja, mis- ing en ker- ans. Doch r thans te ve Gods te

orden ver- aten in de toegelaten zoodat hij ng der ge- leeraar al- eers onzen gewichtig

HOVY.

C. Sikkal Kater Klz. r P. Veen- L. D. Van van A. B. Vissingen ne te Len- aymond de k van Eer- n f 15.50, en heer H. f 223, met Eben-Hae- um f 76.25, iarmmer- Hamer te F. Gangel hot Cz. te W. Tijma eer W. A. den heer f 50; door t f 175; t Schip- luten heer S. en heer J. den heer D. door den te Does- f 50; Aan- ler van de e f 10.25; n Ned. et f 6.80; s Graven- beek van en heer J. Klundert a de Zen- r den heer E. J. K. f 2.50; door ollecten in 50, samen van N. N. C. Sikkal ter A. Son- gevonden polcollece n P. T. f 1 en heer W. n den heer 2.

am 35ste f 1.20.

n Adriani, den heer van N. N. f 1.

gekomen: utten, van W. G. M. rs N. f 5, o, van H. J. n H. J. J. ollecteerd f 0.50; an L. H. e Meppel, door den uid-Afrika door Dr. 2.50; van meester.

UKERIJ, AM,

De Hervormde

VAN DE

Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 28 Juni 1881 (Staatsblad N°. 124).

Zondag 25 November 1888. N°. 570.

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden. Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE, Abonnementen en Advertentiën aan de ADMINISTRATIE van De Hervormde, Warmoesstraat 106, Amsterdam. Inzendingen die later dan Donderdag vóór namiddags te 12 ure worden ontvangen kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Abonnementsprijs: franco aan huis, per drie maanden f 1.20. Afzonderlijke nummers aan het Bureau 10 Cent. Abonnementen worden aangenomen door alle Boekhandelaars, Postdirecteuren enz. en aan het Bureau, Warmoesstraat 106, te Amsterdam. Advertentiën: van 1 tot 6 regels 60 Cent; voor elke regel meer 16 Cent. Aanvragen en vermelding van leedgaven en Verslagen van Vereenigingen 10 Ct. per regel.

Bij dit Nummer behoort een BIJVOEGSEL.

De Heidelbergse Catechismus.

ZONDAGSafDEELING XXI.

Van de Kerk.

II.

Dit is het, wat den Levieten aangast: van vijf en twintig jaren oud en daarboven zullen zij inkomen, om den strijd te strijden, in den dienst van de tent der samenkomst. Num. 8: 24.

De Kerk het leger, en het Godsrijk of het Koninkrijk der hemelen het rijk dat met behulp van dit leger wordt gesticht; — aldus omschreven we, met beroep op Psalm 110, het verschil tusschen „Kerk“ en „Godsrijk“. Thans behoort de juistheid van deze onderscheiding nader te worden aangeleend.

In oude tijden, toen de tegenstelling tusschen Christus en de wereld nog bij iedereen voetstap gevoeld werd, kende elk kind van God den eereitel van „strijdende kerk“, die aan Christus' kerk naar ieders overtuiging toekwam, en was elks uitzicht en hope, om uit die „strijdende“ eens in de „triomfeerende“ kerk over te gaan. Men dacht zich de kerk niet anders. Men kon ze zich niet anders denken. En een kerk van Christus, die niet als een heilige heermacht voor Christus' zaak en naam optrad, dan streed, zou destijds op alles anders behalve op een kerk geleken hebben. Eerst later toen in de Staats- en Volkskerken de wereld een vergelyk met de kerk sloot, en ten slotte in de Middeleeuwen alle tegenstelling tusschen Christus en de wereld wegviel, zonk dat hoogste bewustzijn, en werd de naam en eereitel van „strijdende kerk“ niet meer verstaan. Op den klank al gebruikte men de oude betiteling nog. Uit gewoonte bleef men ze naaspreken, maar de zin en betekenis was er uit weg. Iets wat ten slotte zoóver ging, dat men den term van „strijdende kerk“ geheel op liet gaan in den strijd, dien elk mensch van edeler zin op aarde heeft te voeren. „Strijdende kerk“ wilde toen zeggen, een zeker aantal menschen, die nog innerlijke worstelingen hebben, die nog kampen tegen lot en neiging, en elk op hun wijs nog te strijden hebben met boezemzonde. In tegenstelling waarmee „triomfeerende“ kerk dan de beduidenis kreeg van afgestorvenen, die uit deze worsteling met leed en kruis, nu waren weggenomen en geen strijd met innerlijke zonde meer kenden. Slechts vergat men, dat hiermee heel het denkbeeld van een „strijdende kerk“ geheel dood was gelopen. Immers strijd met tegenspoed en zonde heeft ook de Chinees en Mahomedaan, heeft ook de Jood en de ongeloovige. Zoodat ge bij die opvatting van tweeën één doet; of Jood, Chinees, Turk en atheïst tot leden van uw „strijdende kerk“ maken, of wel heel het begrip van „strijdende kerk“ opheffen, om niets dan den gewonnen strijd van alle menschelijk leven over te houden. Hier mag ook in de prediking wel op geleid worden. Zult ge recht hebben om van een „strijdende kerk“ te spreken, dan moet duidelijk uitkomen, welk onderscheid

er bestaat tusschen dien dagelijkschen strijd, die, van ons menschelijk aanzijn onafscheidelijk, aan alle menschen gemeen is, en dien anderen strijd, dien niet enkele personen, maar dien de kerk van Christus als een geheel gedacht, te voeren heeft tegen de wereld.

Slaat ge nu het Oude Verbond op, dan vindt ge, dat onder Israëls ceremonieele bedeeeling de heilige dienst in enger zin van de elf stammen was afgenomen en gelegd was op den éénen stam van Levi. Levi treedt plaatsbekleedend voor heel Israël op, en zijn dienst is in het heiligdom des Heeren. En hoe wordt nu door de Schrift zelve deze dienst van Levi in het heiligdom ons geteekend? Lees het slechts in Num. 8: 23—26: Daar staat: „En de Heere sprak tot Mozes, zeggende: Dit is het wat den Levieten aangaat, van vijf en twintig jaar oud en daarboven zullen zij inkomen, om den strijd te strijden in den dienst van de Tente der samenkomst. Maar van dat hij vijftig jaar oud is zal hij van den strijd van dezen dienst afgaan en hij zal niet meer dienen; doch hij zal met zijne broederen dienen in de Tente der samenkomst, om de wacht waar te nemen“. En zoo nu wordt niet alleen op deze plaats, maar in heel de wet, steeds de dienst der Levieten ons op militaire wijze voorgesteld. Ze vormen een leger, waarin een iegelijk van zijn 25—50 jaar dienstplichtig is, om mee op te trekken in den strijd; en is hij de 50 jaar voorbij, dan gaat de Leviet over in de reserve, die wel niet meer optrekt, maar toch in dienst blijft, om alsnu de wacht te betrekken.

„De wacht des Heeren waarnemen“, de wacht in den Tabernakel waarnemen“, de wacht van de kinderen Israëls waarnemen“, de wacht des heiligdoms waarnemen“, of „de wacht van de Tente der samenkomst waarnemen“ zijn dan ook vaste uitdrukkingen, die telkens en telkens in de Levietische wetgeving terugkeeren.

Wat beteekent dit nu? Israël was het volk der vooralschaduw. In zijn volk was de kerk, en in zijn nationaal bestaan het Godsrijk voorgeteekend. Nu had Israël twee legers, het één de militaire macht om tegen Edom en Syrië en Egypte te strijden, en het andere het heilige leger van de Levieten, om den strijd des Heeren te strijden in den Tabernakel. We hebben hier dus volstrekt niet te doen met een bloot figuurlijke of overdrachtelijke manier van spreken. Het is niet maar een beeldspraak, maar een wijze van uitdrukking van zeer wezenlijke betekenissen. En die betekenis is, dat in den stam van Levi en zijn heiligen strijd en wacht voorgeteekend en afgeschaduw lag die andere strijd en die andere wacht, die straks als de kerk wereldkerk zou geworden zijn, door de kerk van Christus zou zijn waar te nemen in de worsteling tusschen Christus en de wereld.

Hiermee stemt het dan ook geheel overeen, dat in het Nieuwe Testament de roeping der kerk voortdurend als een strijd wordt voorgesteld, die eerst met de wederkomst des Heeren op de wolken een einde neemt; waarin de kerk zekerlijk overwinnares zal zijn; en waarop eens een heerlijke triomf zal volgen, als de Christus, onder wien als Hoofd van 's hemels

legermacht die strijd gevoerd werd, de kroon zal uittrekken aan wie hem getrouw bleef tot in den dood. Paulus zelf getuigt er tegen het einde zijns levens van: „Ik heb den goeden strijd gestreden, ik heb den loop geëindigd, ik heb het geloof behouden, voorts is mij weggelegd de kroon der rechtvaardigheid, welke de Heere, de rechtvaardige Rechter, mij in dien dag geven zal.“ Een betuiging die wel aan het beeld van het worstelperk wordt vastgeknoopt, maar om juist daardoor het denkbeeld van de worsteling slechts te wezenlijker te doen uitkomen. Evenzoo vermaant hij Timotheüs, „dat hij toch den goeden strijd strijden moge“. Aan de kerk van Filippi roept hij toe, dat ze toch staan moge in éénen geest, „met één gevoel gezamenlijk strijdende door het geloof des Evangelies“. Van Euodia en Syntyche verklaart hij, dat ze „met hem gestreden hebben in het Evangelie“. Zelf arbeidt hij „strijdende naar de werking (van Christus) die in hem werkt met kracht“. Aan Epafros geeft hij het getuigenis, dat deze dienstknecht des Heeren „de allen tijde strijdende is in den gebede“. „Strijd“, roept hij aan Timotheüs toe, „strijd den goeden strijd des geloofs“. En ook volgens Judas (zie zijn brief vers 3) is „strijden voor het geloof“ de taak der kerke. Zelfs noemt Paulus den belijder des Heeren „een soldaat“ of „krijgsknecht“. „Gij dan lijd verdrukking, als een goed krijgsknecht van Jesus Christus“ (2 Tim. 2: 3).

In den krijg dien ze met de wereld te voeren heeft, ligt dan ook heel het leven der kerk. „Wandelende in het vleesch“, zegt Paulus, „voeren wij den krijg niet naar het vleesch“. En nu komt hij op de wapenen die in dien krijg gekanteerd worden, en gaat dan voort: „want de wapenen van onzen krijg zijn niet vleeschelijk, maar geestelijk“, en juist daarom „krachtig door God tot nederwerping der sterkten“. Zoo is het dan onze roeping ons leven te stellen „tot wapenen der gerechtigheid“, en aan te doen „de wapenen des lichts“. Ja zelfs geheel de wapenrusting van een krijgsknecht des Heeren wordt ons voorgeteekend: „Doet aan de geheele wapenrusting Gods, opdat gij kunt staan tegen de listige omleidingen van den Duivel. Want wij hebben den strijd niet tegen vleesch en bloed, maar tegen de overheden, tegen de machten, tegen de geweldhebbers dezer eeuw. Daarom neemt aan de geheele wapenrusting Gods. Staat dan, uw lendenen omgord hebbende met de waarheid, en aangedaan hebbende het borstwapen der gerechtigheid, en de voeten geschoeid hebbende met de bereidsheid des Evangelies; bovenal aangenomen hebbende het schild des geloofs. En neemt den helm der zaligheid, en het zwaard des Geestes, 't welk is Gods Woord.“

Deze strijd, nu, deze krijg, dien de kerk van Christus te voeren heeft, gaat door tot den einde, en alleen wie „volhardten zal tot den einde toe zal de kroon ontvangen“. Die overwint zal deelen in den buit, zal eere en lof in het voltooide Godsrijk ontvangen. Christus triumfator zal aan al zijn heermacht, aan zijn lijfgarde, aan zijn dappere, trouwe krijgsknechten, geven met hem te zitten in den troon, te eten van den boom des levens, te dragen een witten keursteen, macht te hebben over de onderworpenen, bekleed te worden met witte kleederen, den naam zijns Gods te dragen, kortom te

deelen in al de heerlijkheid van zijn triomfeerenden Koning.

Dit karakter van de kerk als „strijdende macht“, d. i. als leger en heermacht des Heeren vloeit voort uit het strijdend karakter, waarin de Christus zelf optreedt. Hij is het Hoofd van 's Heeren legermacht. In zijn mond is een scherp-slijdend zwaard. Hij voert krijg in gerechtigheid. Hij rijdt voorspoedig op het zuivere woord der waarheid, om over zijn vijanden te triomfeeren. Hij is gekomen niet om den vrede te brengen, maar om het zwaard op aarde te werpen. Potentieel heeft hij reeds op Golgotha „de wereld overwonnen“. Wat tegen hem overstaat zijn zijn vijanden. Die vijanden moeten ten onder gebracht en gesteld tot een voetbank zijner voeten. En eerst als de laatste vijand zal zijn tenietgedaan, en elke tegenstand gebroken, gaat het volle rijk der heerlijkheid in.

Christus is Veldheer, Krijgsoverste, gelijk hij dan ook aan Jozua als een krijgsmann verscheen. Door Satan, zonde en wereld werd en wordt een krijg aan God aangedaan. In dien alroo ontstane krijg staan de engelen Gods tegen de engelen van Satan over, en aan Christus is het opperbevel in dezen ontzettenden krijg. Hij leidt al de heermachten Gods ter overwinning, en alle zegepraal die bevochten wordt is uit hem.

Eerst was er niets dan het rijk Gods. De zonde brak dat rijk en stichtte er een rijk der duisternis tegenover. Vandaar dat elk zondaar, die onbekend bleef, bewust of onbewust, als krijgsknecht van Satan dienst doet om 's Heeren rijk te bestrijden. Toch moet dat rijk des Heeren weerkomen; het wordt gewisselijk hersteld. Die het herstelt is de Christus. En het is voor die herstelling van het Godsrijk, dat hij krijgsknechten bezigt, die eerst in Satans dienst waren, maar die hij uit Satans dienst losbrekt, naar zich toe lokt, nu wapent met de wapenrusting Gods, en alzoo gewapend mee doet optrekken in zijn heerschare.

Zoo is Jezus een „strijdbaar held“, een koning die krijg voert, en niet afaat eer de vijanden Gods volkomen verpletterd en vernietigd zijn. Maar al is de overwinning op die vijanden aan Golgotha's kruis reeds in beginsel bevochten, toch duurt die strijd nog voort en voort, en zal hij eerst dan een einde nemen, als deze Veldheer Gods op de wolken wederkomt, en feitelijk heel de schepping aan zich zal aanwerpen.

Tot op dien tijd toe woedt de krijg dus. De strijd gaat aldoor. En hoe zou het nu denkbaar wezen, dat onze Jezus aldoor den strijd streed, en dat zijn Kerk, zijn volk op aarde, zich dit niet aantrok, hem alleen liet strijden, en zichzelf van strijd onthield?

Neen, is de kerk met Jezus één, hij haar Hoofd en zij zijn lichaam, dan is het ondenkbaar, dat zij van verre dit zou aanzien, zonder zich in den strijd te mengen. Waar de koning strijd voert, strijdt al het volk met hem, en wie met het volk niet meestrijdt, is een lafaard, die buiten wordt geworpen.

En zoo springt het in het oog, hoe, omdat we een strijdenden Messias hebben, ook zijn volk geen andere roeping kan hebben,

dan om een strijdende kerk op aarde te zijn.

Dit voert ons vanzelf op de benaming van „Volk des Heeren“, die zoo gedurig in de Schrift voorkomt, en die velen thans in onbruik zoeken te brengen.

Om goed de verhouding tusschen den naam „Volk des Heeren“ en „Kerk“ in te zien, dient er op gewezen, dat in Israël het leger al het volk, en al het volk het leger was. In nog sterker zin dan nu in Pruisen elk man soldaat is, moest in Israël elk volwassene man mee ten strijde optrekken. Er was geen huurleger. Geen gerecruiteerd leger. Er was in Israël algemeene en persoonlijke dienstplicht. Volk en leger waren dus één, en beurtelings kon men voor de heerschers Israëls zoowel den naam van leger, als den naam van volk bezigen.

Dit komt vooral uit in tijden van oorlog. Komt men in Pruisen in vredetijd; dan treedt het volk meer op den voorgrond en schijnt het leger iets apart. Maar breekt de oorlog uit, dan gaat heel het volk in het leger op, en valt elk onderscheid weg. Zoo nu was het ook in Israël. En zoo is het ook nu nog met het Volk des Heeren.

Immers voor dat Volk is het altoos krijg. Er wordt met Satan nooit ook maar een wapenstilstand gesloten. Het Volk is altoos niet alleen op wet van oorlog, maar in werkelijke oorlog. En als het soms anders schijnt, is dit alleen omdat een deel van het Volk ontrooft werd, de zaak zijns Heeren verliet en overliep naar den vijand.

Vandaar dat het „Volk des Heeren“ nooit anders dan als een „volk in de wapenen“ gedacht kan worden; steeds in den strijd ingewikkeld; en krijg voerende onder zijn Heere en Koning.

Toch is er tusschen de namen „Kerk“ en „Volk“ verschil.

„Kerk“ of Ecclesia heeft haar naam van „uitroepen“. De kerk is de schare der „uitgeroepen“, der „opgeroepen“ tot den krijg. Het beteekent hetzelfde als keurbende. Het zijn de getrouwen, die hem door den Vader gegeven zijn, en die hij nu uitroept uit de wereld, tot zich roept, en om zich vergadert.

„Volk“ daarentegen ziet op de organische verhouding van „koning“ en „onderdaan“. Eens als de laatste strijd zal zijn uitgestreden, en het Godsrijk voleind, zal ook dit rijk ingezetenen, inwoners hebben, en deze ingezetenen van het Godsrijk zullen geen losse menschenmassa vormen, maar een organisch geheel, een natie, een volk. Zoo hangen dan al de geroepen des Heeren onderling saam. Ze zijn door onderlinge banden verknocht en verbonden, en saam staan ze in onderworpenheid en gehoorzaamheid aan hun soeverainen Vorst en Koning, om te deelen in zijn vrede en zijn heil.

En dit „Volk“ nu is maar niet onder een Koning gebracht, maar als uit zijn Koning voortgekomen. Het staat met zijn Koning in levensverband. Hun Koning is uit hen, en zij zijn uit hun Koning. Koning en Volk zijn saam één. Hij is hun Hoofd en zij zijn leden van zijn lichaam.

En hierin nu juist ligt de waarborg voor de eenheid van dit „Volk“, voor zijn eenheid door alle eeuwen en geslachten; want omdat het organisch saamhangt, draagt het zijn naam in zich, en worden uit het Volk

En Lutherisch predikant tegen de Gereformeerde kerk.

II.

Niettegenstaande Ds. Theodorus De Hartogh in zijne „Onzijdige aanmerkingen“ ter bestrijding van de Gereformeerde leer der voorbeschikking, beweerd had, dat hij welhaast zou durven verzekeren, dat van de 1600 predikanten (daarom trent) in de Nederlanden tenminste 1000 (waren), die de algemeene genade openlijk leerden, en moesten zij recht opbiechten, die ook wel zoo geloofden in hun hart“, ondervond hijzelf, dat de door hem bedoelden niet in de classis Walcheren waren. Het volgende tenminste gebeurde met hem in den jare 1739 in het dorp Groede in Staats-Vlaanderen.

Den 25sten Januari en den 1sten Februari predikte hij aldaar voor de Lutherischen in het kerkgebouw der Gereformeerde gemeente. De meesten dezer Lutherischen waren Salzbürgers, die in 1732 uit hun eigen erve verdreven, door de Heeren van het Vrije (zoo heette een deel van Staats-Vlaanderen) gastrij ontvangen waren en van een leeraar voorzien, met name Johan Godlieb Fischer, wiens taak het was zijne gemeentenaren in de Hoogduitsche taal te leeren en te catechiseren 1). Toen

nu op bovengenoemde Zondagen Ds. Fischer niet voor zijne gemeente kon optreden, nam Ds. De Hartogh zijne plaats waar. Van deze gelegenheid maakte de Vlissingse leeraar gebruik, om een aanval te doen op het hem hatelijk leerstuk der praedestinatie en zijne predikers.

De eerste maal koos hij tot tekst Matth. 20 vers 1—16 (de gelijkenis van de arbeiders in den wijngaard, eindigende met deze woorden: „Alzoo zullen de laatsten de eersten zijn, en de eersten de laatsten; want velen zijn geroepen, maar weinigen nitverkoren.“) en de tweede maal Luk. 8: 4—13 (de gelijkenis van den zaadzaaijer). De godsdienst-oefeningen werden gehouden tusschen de twee ordinaire predikanten der Gereformeerden „met het optreden van de klok der publieke kerk en onder een meer dan gewonen toeloop van menschen, ook uit de Gereformeerde gemeente van Groede.“

Op schoen het zijn plicht was in de Hoogduitsche taal te preeken, deed Ds. De Hartogh het in de Nederduitsche. Toen Ds. Roering van Groede, na de eerste preek, van zijne vrienden vernomen had, dat zijn Lutherische ambtgenoot op een stoute wijze in de Gereformeerde gemeente aldaar zaden had gezaaid van verderfelijke dwalingen en ketterijen tegen het Woord Gods en de leer van de algemeene Christelijke Gereformeerde kerk en niet zonder de leer van de publieke kerk en van de eenige ware Christelijke Gereformeerde religie „smadelijk te behandelen en hatelijk af te maken“, ging hij de tweede maal zelf hooren, zonder dat Ds. De Hartogh hem kon zien. Dit een en ander wist Ds. Roering op de vergadering der classis Walcheren, den 5den Februari gehouden, te verhalen, daarbij vragende, „hoe zich in dezen te gedragen, om de gevaarlijke gevolgen daarvan ook speciaal voor zijne gemeente op de

beste wijze tegen te gaan en de zuivere leer van de publieke Gereformeerde kerk tegen zulke stoute indrachten veilig te stellen.“

De classis vernam met smart het gebeurde, ofschoon zij zich hartelijk verheugde over den getrouwen ijver en waakzaamheid van haar medebroeder. Zou zij echter in dezen handelen, dan moest zij een officieel, door den kerkeraad geaarmerkt, stuk hebben, waarin het te Groede gebeurde naar waarheid was verhaald. Dat geschiedde. Toen richtten zich de broeders van Walcheren en tot de Staten-Generaal en tot de Staten-Provinciaal van Zeeland. Tot de eersten, om zich over hetgeen geschied was te beklagen, tot de laatsten, om er bescherming te zoeken tegen Ds. De Hartogh in zijne omdenningen bij monde en geschrifte tegen de leere der Gereformeerde kerk en hare leeraars. De Staten-Generaal zonden het door hun ontvangen rekest der classis terstond aan den magistraat van het Vrije van Sluis, met verzoek om inlichting, terwijl aan Ds. Fischer verboden werd, hangende deze zaak. Ds. De Hartogh nog voor zich te laten optreden. In Januari 1740 zonden de afgevaardigden der classis een tweede rekest op aan de Staten van Zeeland „bij gelegenheid, dat gemelde Ds. Hartogh de stoutheid gehad had, om, bij een tweede gedrukt geschrift de leere van de Hervormde kerk en derzelver leeraars en voorstanders schuldig te blijven hooren“. Dit werd door de classis goedgekeurd, tegelijk dat zij besloot een tweede rekest aan de Staten-Generaal te zenden, om dezen nog eens het gebeurde mede te deelen.

Tevens nam zij een geschrift over, door Ds. Johan De Crone geschreven onder den titel: „Noodige en getrouwe waarschuwingen aan alle de gemeenten van eenige waare zuivere

Christelijke Gereformeerde kerk van Nederland en bijzonder van Zeeland tegen de allergruwelijkste lasteringen op de leere en het gansche ligchaam van derzelver leeraars uitgebraakt door Theodorus De Hartogh Jasp. zoon, enz., ter bilijking van haaren handel tegen zoo enen faamroovenden openbaaren Lasteraar, uitgegeven door de E. Classis van Walcheren.

Zelfs wilde zij het in het licht geven zien, nadat het nog eens op sommige punten, beweringen van Ds. De Hartogh rakende, vergeleken was met een door den kerkeraad van Groede onderteekend schrift, waarin het voorgewezen van den Lutherischen leeraar weerleed was.

Het tweede rekest aan de Staten-Generaal had tengevolge, dat aan Ds. De Hartogh niet alleen het preeken te Groede verboden werd, maar ook de bediening der heilige Sacramenten, het trouwen en alle andere kerkelijke functien bij en onder de Salzbürgers in de Groede. Wat betref de harde en indecentie expressien tegen de leer der Geref. kerk en hare bedienaars, verwezen de Hoogmogenden naar hunne placaten en orders, waarmee hun duidelijk kon blijken, waar zij met klachten hierover heenmoesten.

Daar Ds. Theod. De Hartogh in 1741 stierf, verviel voor de classis elke reden, om tegen zijne uiltingen langer op te komen. Temeer, omdat slechts weinige Lutherischen als Ds. De Hartogh waren.

DE GAAY FORTMAN.